

Antall József

A PRAY-CSALÁD MAGYARORSZÁGI TÖRTÉNETÉNEK ÖSSZEFOGLALÓ ISMERTETÉSE

1991-ben az első Csángó Fesztivál és Konferencia fővédnöki teendőit Antall József miniszterelnök és Göncz Árpád köztársasági elnök látta el. Augusztus 3-án a rendezvényt sorozatot Antall József nyitotta meg. Beszédében többek között a következőket mondta: „A magyar anyanemzethez tartozóak azok a fiai is, akik a mai határokon kívül élnek, de nem kívánjuk tőlük, hogy ne legyenek tisztességes, hű polgárai azoknak az államoknak, ahová a történelmi sors sodorta őket, akár anélkül, hogy 1000 éve átlépték volna faljuk határát. Kötelességünk nekünk is a nemzetiségekkel egyenrangúan és olyan tisztességgel bánni, amit elvárunk a szomszéd államok kormányaitól, országgyűléseitől. Nekünk ennek a természetes magyar összetartozásnak a jegyében, minden sovinizmus, nacionalizmus és egyéb ránk ragasztott címkék nélkül kell ápolnunk közös kultúránkat. Ennek jelképe a mostani rendezvény is.” Beszédében külön kitért a fesztivál befogadó közegére, miszerint: „a Jászság mindig nemzeti gondolkodású és szabad volt. Szorgalmas, takarékos és életerővel rendelkező a jász nép, a történelmi múlt és a folytonosság jelképe. A csángók is a folytonosság hordozói, hisz évszázadokon át a legnagyobb megpróbáltatásokat élték át szülőföldjükön. Ennek ellenére őrizték magyarságukat, hagyományaikat. Így magától értetődő, hogy a Jászság testvérévé fogadta a moldvai magyarságot.” Külön szólt még arról, hogy a csángókhöz és az erdélyi magyarsághoz személyes kapcsolat fűzi, gimnazista kora óta kutatja történetüket, és több tanulmányt is írt róluk.

Ezt követően szónoklatában számunkra, jászberényiek és jászságiak számára meglepő bejelentést tett. Elmondta, hogy egyik dédnagyanyja Pray Flóra jászberényi származású, a Kőhid melletti ház volt a Pray család otthona (a ház ma is megvan, Serház u. 1. sz. alatt található), és anyai felmenői közül többen nyugszanak Jászberény temetőjében. Ezt meglátásom szerint sokan nem tudtuk addig Jászberényben.

A Pray család jászberényi ágának egyik jogvégzett tagja Pray György a Jászberényhez tartozó Porteleken él családjával. Néhány évvel ezelőtt sikerült kapcsolatot teremtenem az édesapjával, id. Pray György budapesti ügyvéddel, aki Pray Flóra testvérének Pray Hugónak az unokája. Pray Hugó (1862-1911) Jászberény város pénztárosa volt. Halála után özvegyen maradt felesége a város tekintélyes polgára lett, a város legnagyobb adófizetői közé tartozott.

Pray Flóra édesapja, Pray András 1815. szeptember 16-án született Dióson, Pest megyében, szülei: Pray András és Fallenbüchel Franciska. Előbb Cegléden, majd Lajosmizse Mizse nevű határrészén csárdabérlő. Az 1849. évi lajosmizsei Földkönyv szerint már jelentős földbirtokkal rendelkezik Jászberény e távoli pusztáján, és a kimutatásban jászberényi lakosként van feltüntetve. 1849. január 21-én kötött házasságot Budán a tabáni plébániatemplomban Scharschmidt Karolinával, aki 1821. november 4-én született Krisztinavárosban. A házassági anyakönyv szerint Pray András ugyancsak jászberényi lakos, foglalkozása serházbérlő. Feltehetően az 1840-es években költözhetett Jászberénybe. Egykori lakóházán ma emléktábla hirdeti, hogy 1849-ben József Wisocki, a lengyel légió parancsnoka ott lakott. A család Jászberényben is jelentős földterületre tett szert. Birtokaik a felsőmuszáji határrészen voltak, közel a városhoz. Jelentős földterülettel bírtak a jelenlegi Agrárszövetkezet központi telepe körül, az úgynevezett Gesztenyésnél.

Házasságukból 11 gyermek született, közöttük Pray Flóra. Flóra, Antall József dédnagyanyja 1857. november 7-én született Jászberényben. 1876. május 1-jén kötött házasságot ugyancsak Jászberényben a 28 éves özvegy Staudinger Lipót ócsai lakossal. Az ő házasságuk is termékeny volt, szintén 11 gyermekük született, közülük 8 maradt életben, köztük Jolán, Antall József nagymamája. Pray Flóra 1918. november 29-én halt meg Budapesten 61 éves korában. Temetése december 1-jén volt a Kerepesi temetőben. Sírja a temető 40-es parcellája 3. sorának 64. sírhelyén található. A sír jeltelen, azonban behatárolható. Egy év múlva 1919-ben ugyancsak meghalt férje, Staudinger Lipót is.

Staudinger Jolán, Pray Flóra első gyermeke 1877-ben született, s Szűcs István felesége lett. Három gyermekük volt, közöttük Szűcs Irén, akinek id. Antall József lett a férje. Az ő házasságukból született Antall Edit és Antall József történész, az 1989/90-es rendszerváltás utáni Magyarország első szabadon választott miniszterelnöke.

A házastár				
Folyó szám	A házasságkötés éve, hava, napja.	Neve és állapótja	Szülők	Származás- és lakhelyök házszám
85.	1876. Május 1.	Staudinger Lipót Pray Flóra földművelő	József Anna Scharschmidt Karolin	Pest megye Cegléd határrészén Mizse község b. b.

Staudinger Lipót és Pray Flóra házasságkötésének bejegyzése 1876-ból

Id. Pray György a Fehértói temetőben megmutatta a család egykori sírkertjét, melyet az 1930-as években felszámoltak, és másokat temettek oda (3. parcella 7. sor 24-27. sírhely). Ugyancsak megmutatta a családi kriptát is (8. parcella 1. sor 19. sírhely). A kriptába 1964-ben temettek utoljára. 2004-ben értékes dokumentum másolatokat kaptam a Pray családtól, és megkaptam Antall Józsefnek a Pray család magyarországi ágának történetéről írt kéziratát ugyancsak másolatban. Évkönyvünkben ezt az írást közöljük.

Szeretnék köszönetet mondani id. Pray Györgynek, aki a családi dokumentumokat rendelkezésemre bocsájtotta. Nagyban segítette feltáró munkámat Sugárné Koncsek Aranka helytörténész a Pray családra vonatkozó szóbeli közléseivel, továbbá Gravlik István, a Kossuth Szövetség örökös elnöke, budapesti helytörténész, aki Pray Flóra sírhelyének felkutatását végezte. Végül, de nem utolsó sorban köszönet illeti az Antall és a Pray családokat, akik hozzájárultak a néhai miniszterelnök úr családtörténeti írásának közléséhez.

Besenyi Vendel

A Pray család eredete és megjelenése Magyarországon

A Pray család eredetének és történetének feltárása igen nehéz feladat. ennek oka egyrészt idegen eredetében, másrészt pedig magyarországi állapotában, helyzetében keresendő. Nem áll rendelkezésünkre az írásos források kétségtelen tanúvallomása, mivel nem maradt fenn töretlen családi levéltár. Sőt a család elsősorban leányágon történt fejlődése, a fiág fokozatos – némi túlzással – kihaló tendenciája is akadály a családi hagyományokon és hiteles iratokon nyugvó múlt megrajzolásának.

A család Dél-Tirolból költözött be Magyarországra a XVIII. század elején. Lischerong írja: „A Pray-család tiroli származású régi nemesi család, mely Luseneck előnevet viselt.”¹ Megállapításában elsősorban Paintner később ismertetett közlésére támaszkodik, aki Pray György történetíró kortársaként közli a magyarországi Pray család azonosságát, „a nemes és ősi tiroli Preyek törzsé”-vel. A család tehát eredetileg ’Prey’ alakban írta nevét, csak később honosodott meg Magyarországon a ’Pray’ névalak. A pozsonyi ághoz tartozó Pray György használta először, míg a diósdijászberényi ág csak a XIX. század második felében tért át végleg ennek használatára. A Jászberénybe költözött Pray András (Scharschmidt Karolina férje) diósdikerestveleiben még az eredeti ’Pray’ alak szerepel, és a családi ejtése máig az ennek megfelelő: „Prej”.

¹ Lischerong Gáspár: Pray György élete és munkái. Budapest, 1937. 16-17. old.

A családi név 'Prey' alakban történt eredeti helyesírását említi Lischerong Gáspár² és Hormayer³ egyaránt. Ezen az alapon kell keresnünk a választ a család korábbi eredetére. Honnan került a család a tiroli papi hercegségbe, az első világháború után Olaszországhoz csatolt Brixenbe (Bressanone). Erre a kérdésre nem adnak választ Pray György életrajzírói sem. Tirol csak átmeneti lakóhelye, birtokos nemességének állomása. A család történetének vizsgálói előtt azonnal felöltik nevének idegen, nem német eredete. Nem foglalkozunk részletesen a minden alapot nélkülöző feltételezésekkel, csak éppen megemlítjük ezeket. Felmerült a francia eredet lehetősége a „prayer” (prájé) „urasági rétgazda” jelentésű szó alapján. Ezt azonban teljesen valószínűtlenné teszi írása és kiejtése egyaránt. Ennél még sokkal inkább téves megállapítása Szvorényi Józsefnek⁴, hogy Pray György családja cseh származású. Ezt egyébként Lischerong – Pray György kiváló életrajzírója – is érthetetlennek minősíti.⁵ A félreértés onnan származhatott, hogy a sok hivatásos katonát adó Pray család nem egy tagja szolgált a Habsburg-uralom alá került Csehországban.

A negatív megállapítások után vizsgáljuk meg a család tényleges eredetét. A vizsgálat alapja az eredeti névalak: a 'Pray'. A 'Prey' angol szó, jelentése: préda, zsákmányáldozat. Kiejtése: „prei”, helyesebben „prej”. A család neve minden kétséget kizáróan ezzel azonos, és semmiféle más azonosítás sem állja meg nyelvészetileg a helyét. Ennél sokkal nehezebb kérdés, hogy a ma is gyakori angol családnév ('Prey') hogy alakult ki, és milyen történeti körülmények között. Nyitott kérdés az is, hogy a kétségtelenül angol katolikus família mikor került a korábban önálló papi hercegségbe, Brixenbe. Nyilvánvaló, hogy ennek elsősorban vallási vonatkozásai vannak. Feltehető, hogy az angol katolikus-üldözések, esetleg korábbi dinasztikus háborúkban kell az okokat keresnünk. Egyébként a középkortól kezdve nem egy angol ill. ír család költözött a kontinensre. Kiüldözött katolikus családot, illetve száműzött uralkodó vagy herceg kíséretéhez tartozó személy leszármazottait egyaránt kereshetünk benne. A család kétségtelen angol eredete természetesen hamar elhalványodott az új hazában. Az adománybirtokok és a tiroli-brixeni nemesség gondoskodott erről.

A Lusenecki Prey család, amelyből a magyarországi Pray família is származik Dél-Tirol régi angol eredetű nemesi törzse. Családi birtokai Brixen mellett, a Pustertal bejáratánál terültek el.⁶ A Pustertal (Pusteria) mintegy száz kilométer hosszú völgy Tirolban a Hohe-Tauern, a Dél-tiroli Alpok és a Karni Alpok között. Brixen, olaszul Bressanone ott található, ahol a Rienz az Eisaok folyóba torkollik. A középkorban –

² Lischerong i.m. 16. old.

³ Hormayer Oesterreich, Plutarch, Wien. 1867. XI. Bd.S. 237. old.

⁴ Figyelő V. kötet 249. old.

⁵ Lischerong i.m. 17. old. (jegyzetben)

⁶ National-Encyklopedia. Oesterreich. Wien, 1836. IV.k. 284.old. Lischerong u.o. 17.old.

mint említettük – birodalmi papi hercegség, a hercegérsek fejedelemsége alatt. 1511-től szövetségi viszony állt fenn Brixen és a Tirolt birtokló Habsburg-dinasztia között, majd 1803-ban egyesítették Tirossal. A Merántól (Merano) kissé keletre fekvő város lakossága 1910-ben 6651 főt számlált. Az első világháború után – Dél-Tirossal együtt – a győztes Olaszországhoz csatolták. Az ún. déltiroli kérdés ma is állandó konfliktus forrása Ausztria és az Olasz Köztársaság között.

Pray György történetíró élete

A Magyarországra szakadt Pray család legkiemelkedőbb alakja Pray György, a híres jezsuita történész. Számos kiváló alkotása mellett – tőle kapta nevét a Pray-kódex –, és egyben az ő nevéhez fűződik legrégebb összefüggő nyelvemlékünk, a Halotti Beszéd felfedezése is.

Pray György nagyapja és apja egyaránt tiroli származású katonatiszt volt.⁷ A már említett Paintner Mihály rátóti prépost, c. püspök – Pray György kortársa – írja: „Csorgius Pray ortus est patre Ioanne, civilis quidem conditionis, at qui genus suum ex nobili ac vetusta Tyrolensium PREYORUM stirpe deduxit, quorum et armis hic noster utebatur. Parentes ejus Posonii degebant semper.”⁸

Érsekújváron született, noha magát mindig pozsonyinak vallotta. Itt élt szüleivel egész gyermekkorában. Sokat vitatkoztak pontos születési idejéről, amit azonban eldöntött az érsekújvári kereszteltek anyakönyve⁹: 1723. január 11. Édesanyja, Stedele Appolonia nem sokkal születése előtt utazott Pozsonyból Érsekújvárra, ahol férje Prey János katonai szolgálatot teljesített. Gróf Breuner katonai parancsnoktól hajtotta be adósságát. Ekkor született Pray György, akit alig egy hónappal születése után már Pozsonyba vittek.¹⁰ Eglauer Ferenc ferences szerzetes keresztelte, keresztszülei pedig Beller József és Bellerin(!) Éva Mária voltak.¹¹

Pray György tanulmányait Pozsonyban és Bécsben végezte. 1740-ben lépett a jezsuita rend szolgálatába. Tanárként működött Pécsen, Nagyszombatban, Nagyváradon, Trencsénben, Pozsonyban, Rozsnyón, sőt Székesfehérváron is. 1754-ben a bécsi Theresianumban lett a poétika tanára, majd ismét Magyarországra helyezték teológiai tanárnak (Győr, Nagyszombat, Buda). A Jézus Társaság feloszlása után (1773) Mária Terézia Magyarország történetírójává, majd 1777-ben, a nagyszombati

⁷ Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. 1906. XI. k.

⁸ Paintner Mihály: Pray György életrajza. 1804.

(„Pray György atyjától, Jánostól származott, polgári állapotból, de aki a nemzetségét a nemes és ősi tiroli PREY-ek törzséből vezette le, akiknek címerét is használta minálunk (hic noster). A szülei mindig Pozsonyban laktak.”)

⁹ Lischerong i.m. 16. old. (jegyzetben)

¹⁰ Lischerong i.m. 16-17. old.

¹¹ Lischerong i.m. 16-17. old.

egyetem Budára helyezése után, az egyetem első könyvtárosává, később kanonokká és apáttá nevezte ki. Pray számos könyvében foglalkozott Magyarország történetével, sőt részben a magyar történettudomány megalapozója. Könyveivel, tudományos munkásságával elsősorban Lischerong már többször idézett munkája ismertet meg bennünket. Külön ezzel a kérdéssel most nem foglalkozunk. Még csak azt említjük meg, hogy a történelmi segédtudományok számos problémájának megoldása is a nevéhez fűződik, és a magyar közjog legkiválóbb ismerője volt.

Nem könnyű megítélni Pray György történelmi szerepét. Noha tudománytörténeti érdemeit senki sem vitatja, az sem helyes, ha politikailag csak a Habsburg-dinasztia hű kiszolgálóját, a merev felfogású jezsuitát és aulikus papot látnánk benne. Talán felesleges hangsúlyoznunk, hogy a magyar történettudomány megteremtőjének, nemzeti múltunk avatott elméjű feltárójának milyen jelentős szerepe volt a nemzeti újjászületés, a múlt hagyományaiban gyökerező hazafias öntudat előkészítésében. Nyilván nem véletlen, hogy a nagy jelentőségű 1790. évi országgyűlésen is részt vett mint Nagyvárad követe. Lischerong írja könyvében: „Tiroli származása biztosította számára II. Lipót és az udvar bizalmát, melyet egy pillanatra sem mulasztott el nemzeti érdekeink javára kihasználni.”¹²

Pray György 1801. szeptember 23-án halt meg. Néhány nappal előbb, szeptember 18-án kelt végrendeletében általános örökösévé a Griseli családot tette. Ennek oka – Lischerong szerint – csak az lehet, hogy „a Pray családból már senki sem élt”.¹³ E mondat nyilván csak Pray György szűkebb családjára vonatkozhat, amelyből ekkor már valóban senki sem élt. Testvéreiről sem tudunk.

Diósd és a Pray család

A Pray család egyik ága – nyilván Pozsony vármegyén keresztül – az akkor Fejér megyéhez, ma Pest megyéhez tartozó Diósdra költözött. Kőszeghi Sándor ugyan megemlíti a Pray családot Pest vármegye nemes famíliáit tárgyaló könyvében: „címerpecsét található az Acta Politico-Miscellanea ex 1791. Nr. 228. jelzet alatt őrzött iratokon.”¹⁴ A pecsét ma is teljesen ép állapotban van, azonban kissé elnagyolt nyomás eredménye. Pray György gyűrűpecsétje, ami Paintner szerint¹⁵ is a tiroli Prey nemesi címerrel azonos. Kőszeghi közlése egyébként csak e címerpecsétre támaszkodik. Álláspontja nem felel meg a valóságnak, mivel a Pray család nem honosította és nem hirdette ki egyetlen vármegyében sem nemességét. Így fokozatosan elhalványult. Már Paintner is polgári állapotúnak minősíti Pray György szüleit, ami mint az osztrák hadsereg tisztjének, lényegében érdektelen volt. Pray Györgynek viszont

¹² Lischerong i.m. 106. old.

¹³ U.o. 118. old.

¹⁴ Kőszegi Sándor: Nemes családok Pest Vármegyében. Budapest, 1899.

¹⁵ Paintner i.m.

erre annál kevésbé volt szüksége, mivel Magyarországon az örökletes nemességen (országos és helyi nemesek) kívül ismeretes a személyes, személyhez kötött nemesség is, ami megilletett minden katolikus papot. A protestáns lelkészeket azonban nem.

A XVIII. század folyamán Magyarországon nagyarányú népmozgalom bontakozott ki. Magyar és idegen telepesek lepték el a török időkben elpusztult falvakat. A Nagytétény mellett fekvő Diósd (korábban: Győd, Diód, Órás, Diós) ősi magyar lakossága, amely még az Árpádok korában ülte meg, a törökök alatt elmenekült és elvázott. Korábban híres bortermelő hely volt. Telepesei főleg német nemzetiségűek, éppúgy mint Mórton vagy más szomszédos falvakban. A Rákóczi-szabadságharc után Bécs mindent elkövet a magyar újratelepülések német, tót, horvát stb. ellensúlyozása érdekében, a rebellis hajlamú magyarság nemzetiségekkel való paralizálására.

Diósd német nemzetiségű lakossága gyorsan szaporodott: 1914-ben 1000, 1944-ben már 2599 lakosa van. A kétségtelen angol eredetű, Tirolban meglepedett és birtokossá vált Prey (Pray) család nemessége a német telepítésű Diósdon végleg elhalványul, és polgári állapota szilárdul meg. Ezt azután még fokozott mértékben segítik elő a faluban kötött házasságok és rokoni kötelékek.

A jászberényi Pray család

A XIX. század első felében került Jászberénybe id. Prey András és Fallenbüchel Franciska Diósdon született fia, ifj. Prey – most már inkább Pray András. A Jászágó ekkor még külön közigazgatási egységet képezett, mint a Jászok Kerület része. A kiegyezés után szűnik meg különállásuk, amikor megalakul Jász-Nagykun-Szolnok, valamint Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye („muszáj-vármegyék”).

Pray András (1851-1871) Jászberény regálé-bérlője, serfözde-tulajdonos és földbirtokos. Jászberény mellett több tanyája, szőlője feküdt, míg Kecskemét felé a benei birtok közel 500 holdat (Pray Flóra öröksége) tett ki. A város központjában több háza volt. 1849-ben nősült, a szabadságharc alatt. Buda és Pest hamar elesett a kormány Debrecenbe menekülése után. Budai születésű feleségét, Scharschmidt Karolinát (1821-1917) még éppen át tudta vinni a hideg téli időben a Dunán, mivel a hajóhidat hamarosan lezárták.

Scharschmidt Karolina apja, Scharschmidt¹⁶ Frigyes gazdag budai műasztalos („Arcularius Magister”), édesanyja Pilhoffer Klára. Pray Andrásné S. Karolina sokat emlegette¹⁷ a szabadságharc idejét, menekülésüket Budáról, valamint a Jászberény-

¹⁶ Eredeti helyesírás szerint Scharschmied = ekekovács

¹⁷ Pray Andrásné Scharschmidt Karolina unokája, Staudinger Jolán (Szűcs Istvánné) nála lakott elemista korában, és neki mesélte a fentieket.

ben náluk elszállásolt lengyel légió ifjú nemeseit. Sütött-főzött nekik, és nagyon megszerette őket. Persze sajátos módon legnagyobb érdemüknek azt tartotta, hogy „a csöcseléknek nem engedtek semmihez nyúlni, pedig sok helyen loptak, raboltak és kiengedték a borokat a pincékben.”

A Pray család Jászberényben kihalt. Említett András fia, Hugó (neje Geyer Margit) még Jászberényben élt. Híres négyes sárga fogatával várták Jászberény képviselőjét, Apponyi Albertet. Leányainak (Eliz, Rozália) nem volt gyermeke, fiának Andrásnak (neje Kánya Erzsébet) egyetlen gyermeke a családot fiágon képviselő Pray György ügyvéd. A Pray Hugó két nővére, Hermina és Karolina révén keletkezett Szilvássy és Netzasek leányág kihalt. Míg legidősebb nővérének, Pray Flórának (férje Staudinger Lipót) 8 életben maradt gyermeke révén a Szűcs, Apáthy, Korompay, Gedeon, Cseh, Molnár, Bárdossy, valamint az Antall, Schöpflin-Pogány, Hasznos, Ptacek, Héjj, Kajaba, Kerényi stb. családokban él tovább leányágon.

Pray Flóra férje, Staudinger Lipót és ikertestvére, József osztrák eredetű családból származott. Apjuk Staudinger József Ober-Hollabrunnból vándorolt be Magyarországra a XIX. század elején. Rokonával, Rötzer Ferencsel együtt a Bécs felől a Balkánra tartó útvonalon működő delizsáno (postakocsi)-fogatok tulajdonosai voltak. A vasút elterjedése előtt ezzel bonyolították le a forgalmat, megfelelő távolságokon váltott lovakkal. Később birtokot vettek. Staudinger Lipót bérbe vette báró Inkeyné Tatárszentgyörgy és Örkény mellett fekvő 1600 holdas birtokát, Esső-pusztát. Később megvette, míg fia, Lipót 1913-ban eladta. Másik fia, József már előbb Szatmár megyébe (Vámosoroszi) költözött.

Egyéb Pray családok

Sajnos nem rendelkezünk arra vonatkozó adatokkal, hogy Pozsonyban él-e még a Pray család fő ága. Valószínűleg nem. A jászberényi Pray család minden tagját és leszármazottját ismerjük. Nem tartozik ehhez az ághoz sem a telefonkönyvben szereplő Pray Ferencné családja, sem pedig a második világháború alatt jelentkezett Pray nevű nagykereskedő és egy házmaster. Ha eredeti viselői a családnévnek, akkor a pozsonyi vagy a diósi ág leszármazottjai.

Semmi köze a famíliához Pray Valér¹⁸ földművelésügyi miniszteri számtisztnek, aki Preiner családi nevét változtatta Prayra. Tatán született, előbb pap, majd az Erdődy grófnoknál nevelő, titkár és innen került a Földművelésügyi Minisztériumba. Élt Pozsonyban is, itt adta ki P.V. névrövidítés alatt Lukács barát versei c. kötetét¹⁹ 1868-ban. Meghalt 1892-ben. Nyilván utódai sem tartoznak az előbb leírt angol származású Dél-Tirolból Magyarországra származott Pray családhoz.

¹⁸ Szinnyei i.m.

¹⁹ P.V. Lukács barát versei. Pozsony, 1868. Szerző kiadása

Babucs Zoltán

AZ 1. ÚJONC KIKÉPZŐ HARCKOCSIEZRED SORAIBAN (1944/1945)

A Magyar Királyság területe 1944 őszén vált a II. világháború egyik főhadszínterévé. A német és magyar csapatok ellenállása hiába fokozódott, nem tudták megakadályozni a Vörös Hadsereg előrenyomulását. Magyar Királyi Honvédség három hadserege, köztük az 1. és a 2. páncélososztály egyre súlyosabb emberi és anyagi veszteségeket szenvedett el hazai területen. Az állandósuló hátrálások, valamint a magyar hadiipar kapacitásának csökkenése kritikussá tette a magyar seregek személyi és anyagi utánpótlását.¹

A jászberényi I/II. harckocsi zászlóalj - amely a m.kir. „JózsefNádor” 1. honvéd harckocsiezred kötelékébe tartozott – 1944 augusztusának végétől páncélosait alosztálykötelékekben küldte a magyarországi hadszínterre. Mivel a nehéz és közepes Turánok, a Toldi könnyűharckocsik és a Nimród páncélvadászok² alkatrész utánpótlása egyre akadozott, a behívott újoncokat nem tudták megfelelően kiképezni. Az I/II. harckocsi zászlóalj 1944 augusztusa során behívott újoncállománya - november közepétől az 1. újonc harckocsi ezred kötelékébe sorolva - berukkoláskor csak táborig sapkát és evőeszközöket kapott, tisztis és tiszthelyettesi állományuk kevés lévén, a Ludovika Akadémia akadémikusaiból vezényeltek hozzájuk.³

¹ A téma iránt érdeklődőknek bővebben: Ungváry Krisztián: A Magyar Honvédség a második világháborúban. Bp., 2004.

² A magyar páncélos fegyvernem gerincét a Turán harckocsicsalád alkotta. Az 1940 M. közepes Turán harci tömege (feltöltött üzemanyaggal, lőszerjavadalmazással, kezelőszemélyzettel) 18,2 t, páncélzata 13-50 mm, maximális sebessége 47 km/h. Fegyverzete: 1 db 1940 M. 4 cm-es harckocsiágyú, 2 db 1934/40 M. 8 mm-es géppuska. Az 1941 M. nehéz Turán harci tömege 19,2 t, páncélzata 13-50 mm, maximális sebessége 45 km/h. Fegyverzete 1 db 1941 M. 7,5 cm-es rövidesövű harckocsiágyú, 2 db 1934/40 M. 8 mm-es géppuska. Mindkét típust 5 fős személyzet kezelte. Az 1938 M. Toldi könnyűharckocsinak több altípusa is volt. Az 1938 M. Toldi (A20 és B20) harci tömege: 8,5 t, páncélvastagsága: 5-13 mm, maximális sebessége 50 km/h. Fegyverzete: 1 db 1936 M. 2 cm-es nehézpuska, 1 db 1934/37 A M. 8 mm-es Gebauer géppuska. Az 1938 M. Toldi (B40) harci tömege 9,35 t, páncélzata 5-35 mm, maximális sebessége 50 km/h. Fegyverzete: 1 db 1942 M. 4 cm-es harckocsiágyú, 1 db 1934/37 A M. 8 mm-es géppuska. A Toldik kezelőszemélyzete 3 fő volt. Az 1940 M. Nimród páncélvadász és légvédelmi gépágyú harci tömege: 10,5 t, páncélzata: 6-13 mm, maximális sebessége 50 km/h. Fegyverzete: 1936 M. Bofors légvédelmi gépágyú. Kezelőszemélyzete: 6 fő. Bonhardt Attila-Sárhidai Gyula-Winkler László: A Magyar Királyi Honvédség fegyverzete. Bp., 1992., 86-91.o. (Turán), 64-67.o. (Toldi), 78-79.o. (Nimród). A továbbiakban: Bonhardt-Sárhidai-Winkler i.m.

³ Bagi Gábor: Az I/II. harckocsizó zászlóalj története második világháborús visszaemlékezések alapján. Múzeumi levelek. Szolnok, 1985. 34.o. A továbbiakban Bagi i.m. Általánosan felhasználva még Győr Sándor volt páncélos honvéddel folytatott magnóbeszélgetés (Bp., 1997.X.8. és 15.). A továbbiakban: Győr beszélgetés.